

Марк Твен

Том Соєр за кордоном.
Том Соєр – детектив

Харків
«Фоліо»
2023

Розділ 1

ТОМ ШУКАЄ НОВИХ ПРИГОД

Гадаєте, Том Соер був повністю задоволений після всіх своїх пригод? Я маю на увазі пригоди, які ми пережили, коли пливли вниз по річці, і той час, коли ми звільнили темношкірого Джима, а Тома тоді поранили в ногу. Ні, він не був повністю задоволений. Це лише викликало у нього ще більшу жагу. Це був весь результат, який він отримав. Бачите, коли ми втрюх повернулися по річці у славі, як можна сказати, з тієї довгої подорожі, і село прийняло нас з факельною ходою та промовами, всі кричали «ура» і здіймали галас, а деякі навіть напилися з цього приводу, і це зробило нас героями, а саме героєм Том Соер завжди й прагнув бути.

Якийсь час він був задоволений. Усі його дуже поважали, і він, задерши носа, ходив селом так, наче воно йому належить. Дехто називав його Томом Соером-Мандрівником, від чого він мало не луснув. Бачте, він значно височів наді мною і Джимом, бо ми спускалися по річці лише на плоту й поверталися на пароплаві, але Том мандрував пароплавом в обидва боки. Хлопці заздрили нам з Джимом, але перед Томом вони просто падали на коліна.

Що ж, я не знаю, можливо, він і був би задоволений, якби не старий Нат Парсонс, поштмейстер, дуже висо-

кий і худий, добродушний і дурненький, і лисий через свій вік, і найбалакучіший старигань, якого я коли-небудь бачив. Цілих тридцять років він був єдиним чоловіком у селі, який мав репутацію, — я маю на увазі репутацію мандрівника, і, звичайно, він неабияк цим пишався, і вважалося, що протягом цих тридцяти років він розповідав про свою подорож понад мільйон разів і щоразу насолоджувався розповіддю. А тепер з'являється хлопець, якому немає й п'ятнадцяти років, і змушує всіх захоплюватися і дивуватися його подорожам. Звичайно, що від цього бідного старого аж починає тіпати. Йому було неприємно слухати Тома або чути, як люди повторюють: «Нічого собі!», «Не може такого бути!», «Боже, живий!» і таке подібне; але Нат не міг відірватися від усього цього, наче муха, яка міцно втрапила задньою ногою в патоку. І завжди, коли Том переводив дихання, бідолашний старий вже був тут і описував свої старі подорожі й обсмоктував їх з усіх боків; але вони були вже доволі вицвілими й привертали мало уваги, тому на це було боляче дивитися. А потім Том йшов на новий захід, а потім знову старий — і так далі, і так далі, годину чи навіть більше кожен з них намагався перевершити іншого.

Бачите, подорожі Парсонса відбувалися так: коли він вперше став поштмейстером і був ще зеленим у цій справі, прийшов лист для когось, кого він не знав, і в селі такої людини не було. Він не знав ні що робити, ні як бути, а лист так і лежав, тиждень за тижнем, поки не почав діяти поштмейстеру на нерви. Поштові витрати по ньому так і не сплатили, і це була ще одна річ, про яку треба турбуватися. Не було жодного способу отримати

ці десять центів, і Нат почав думати, що уряд покладе на нього відповідальність за це і, можливо, звільнить його, коли хтось виявить, що він їх не отримав. Нарешті, він вже більше не міг витримувати цього. Нат не міг спати ночами, він не міг їсти, він став худим, наче тінь, проте він не питав ні у кого поради, бо саме той, у кого він попросив поради, міг би повернутися до нього спиною і донести уряду про цей лист. Він сховав листа під підлогу, але це не принесло полегшення; коли він випадково бачив людину, яка стоїть над тим місцем, він весь здригався від холоду, а над ним скупчувалися хмари підозр, і тоді він чекав до глибокої ночі, доки у селі не ставало тихо й темно, а потім він прокрадався туди, діставав листа і ховав його вже в іншому місці. Звісно, люди стали уникати його, хитати головами та шепотіти під час зустрічі з ним, оскільки через те, як він виглядав і повадився, усі вважали, що він когось убив чи зробив щось жахливе, проте вони не знали, що саме, і якби він був чужинцем, то вони б його лінчували.

Що ж, як я вже казав, сталося так, що він більше просто не витримував; тому Нат вирішив вирушити до Вашингтона, поїхати просто до Президента Сполучених Штатів і звільнитися від цього тягаря, не приховуючи нічого більше ані секунди, а потім збирався взяти цього листа, покласти його перед усім урядом і сказати: «Ось він, а тепер робіть зі мною те, що вам заманеться; хоча небеса є моїм суддею, а я є невинною людиною і не заслуговую усіх покарань закону, а також залишаю вдома родину, яка буде голодувати, хоча й не мала до цього жодного відношення. Це свята правда, і я можу заприсягтися щодо цього».

Ось так він це й зробив. Він трохи плавав на пароплаві, трохи мандрував на диліжансі, а решту шляху проїхав верхи, і йому знадобилося три тижні, щоб дістатися до Вашингтона. Він побачив багато землі, багато сіл і чотири міста. Його не було майже вісім тижнів, і ще ніколи не було в селі такої гордовитої людини, як Нат, коли він повернувся. Його подорожі зробили його найвидатнішою людиною в усьому регіоні, а також тією людиною, про яку говорили найбільше; і люди приїжджали аж за тридцять миль з глибини країни, а також із низів Іллінойсу¹, щоб просто поглянути на нього, — і там вони стояли й дивилися на нього, поки він розповідав. Ви такого точно не бачили за все життя.

Що ж, тепер не було жодного способу визначити, хто був найвеличнішим мандрівником; хтось казав, що це Нат, хтось казав, що це Том. Усі погоджувалися, що Нат пройшов найдовший шлях за довготою, але їм довелося зійтися на тому, що Том, чий шлях був коротшим за довготою, обійшов Ната за широтою та кліматом. Це була нічия; тож їм обом довелося із запалом описувати свої небезпечні пригоди і спробувати таким чином вирватися вперед. Нат Парсонсу було важко боротися з кульовою раною в носі Тома, але він робив усе, що міг, проте був у невігідному становищі, тому що Том не сидів на місті, хоча мав на це повне право, а постійно вставав і походжав навколо, кульгаючи, поки Нат описував пригоду, яка відбулася з ним у Вашингтоні. А Том все ще кульгав, навіть коли його нога одужала, проте він вправлявся вечорами в кульганні у себе дома, щоб кульгати так само, як і після повернення.

---

¹ *Іллінойс* — штат на Середньому Заході США.

Пригода Ната почалася так. Я не знаю, наскільки це правда; можливо, він прочитав про це у газеті чи ще десь, але я скажу про нього ось що: він дуже добре знав, як її розповідати. Він у будь-кого викликав мороз по тілу, то бліднув і затримував дихання, коли розповідав історію, а іноді жінки та дівчата мало не непритомніли від цього. Що ж, усе було так, наскільки я пам'ятаю.

Він прибув до Вашингтона, поставив коня і поспішив до дому президента з листом, де йому сказали, що президент у Капітолії¹ і вже збирається вирушити до Філадельфії, тому не можна зволікати ані хвилини, якщо він хоче застати президента. Нат мало не знепритомнів, йому стало аж так погано. Він був вже без коня і не знав, що робити. Але саме тоді з'явився чорношкірий чоловік, який керував старою, пошарпаною каретою, і Нат побачив свій шанс. Він вибіг і закричав:

— Пів долара, якщо ви відвезете мене до Капітолія за пів години, і ще чверть, якщо зробите це за двадцять хвилин!

— Добре! — відповів чорношкірий.

Нат стрибнув в карету і грюкнув дверима, і вони поїхали й помчали по найбруднішій дорозі, яку ви коли-небудь бачили, і шум від карети був чимось жахливим. Нат просунув руки крізь петлі й повис на них так, наче від цього залежить все його життя, але незабаром карета наскочила на камінь і злетіла у повітря, її дно відпало, а коли вона опустилася, то ноги Ната опинилися на землі, і він побачив, що опинився у відчайдушнішій небезпеці, якщо не міг встигати за каретою. Він був жах-

---

¹ *Капітолій* — будівля, де знаходиться Конгрес США, розташована на Капітолійському пагорбі у Вашингтоні.

ливо наляканий, але тримався з усіх своїх сил, на які був спроможний, та міцно висів на петлях для рук, що змушувало його ноги літати. Він кричав і кричав кучерові, щоб той зупинився, як це робив і натовп на вулиці, бо люди бачили, як його ноги крутилися під каретою, а голова й плечі підстрибували всередині у вікнах, і він був у страшній небезпеці; але що більше вони всі кричали, то більше кричав і негр¹, він бив коней, волаючи: «Не бійтеся, я допроваджу вас вчасно, хазяїне, не варто хвилюватися!» Бо, бачте, він думав, що вони всі змушують його ще більше поспішати, і, звісно, він нічого не чув через той гуркіт, який сам і створював. І ось так вони несуться вперед, і, побачивши цю картину, усі подорожні просто кам'яніли з жаху. А коли вони нарешті дісталися до Капітолію, це була найшвидша подорож, яку коли-небудь було здійснено, усі так і говорили. Коні лягли, а Нат упав, весь побитий. Він був увесь у пилу й лахміттях та зовсім босий, але він прибув вчасно, щоб якраз встигнути побачити президента та віддати йому листа, і все було добре — президент оголосив йому повне помилування прямо на місці, а Нат дав негру два додаткових четвертака замість одного, бо бачив, що якби у нього не було карети, то він би нізащо не потрапив туди вчасно.

Це була дуже захоплива й гарна пригода, і Том Соєр мусив енергійно працювати зі своїм кульовим пораненням, щоб його власна історія вистояла перед нею.

---

¹ *Негр* (англ. *nigger*) — у часи рабства так зневажливо білі американці називали рабів та темношкірих представників населення США, проте зараз це є неприпустимим та дуже образливим звертанням до темношкірих людей.

Що ж, поступово слава Тома згасала через те, що в людей з'являлися інші речі, про які можна було поговорити: спершу перегони на конях, а на додачу до цього — пожежа в будинку, а ще — цирк, потім великий аукціон невільників, а зверху цього — затемнення; і так усе стихло, як це завжди буває, і до того часу про Тома, так би мовити, вже й не було розмов, а він сам ходив аж зелений від обурення.

Досить скоро він почав перейматися й хвилюватися день у день, і коли я запитав його, чому він у такому стані, він відповів, що йому найдужче розбивається серце, коли він думає про те, що він дарма витрачає свій час. Він стає старшим і старшим, проте не починаються ніякі війни, і тому він не бачить жодного способу зробити собі ім'я. Хлопці завжди про таке думають, але він був першим, хто просто взяв і сказав про це вголос — від інших я такого ніколи не чув.

Тож тоді він узявся за роботу, вирішив скласти план, як зробити себе відомим; і невдовзі він його придумав і запропонував прийняти в компанію мене і Джима. Том Соєр завжди був відкритим та щедрим у цьому сенсі. Є багато хлопців, які дуже добрі та доброзичливі, коли у вас є якась гарна річ, але коли щось гарне трапляється на їхньому шляху, вони не скажуть вам ані слова і намагатимуться все притримати для себе. Це ніколи не було методом Тома Соєра, я можу сказати це за нього.

Є багато таких хлопців, які будуть просити і ходити навколо вас, коли ви отримаєте яблуко, і вони випрошуватимуть у вас недогризок. Та коли вони мають яблуко,

і ти благаєш у них недогризок і нагадуєш їм, як ти одного разу дав їм недогризок, вони скажуть, що вдячні вам до смерті, але свого недогризка не віддадуть. Проте я помітив, що вони завжди отримують за все по заслугі. Вам лише треба трохи почекати й побачити на власні очі. Том Гукер завжди так чинив, і що? Не минуло й двох років, як він потонув.

Що ж, ми забралися в лісі на пагорб, і Том розповів нам, що він придумав. Він придумав для себе власний хрестовий похід.

— А що таке хрестовий похід? — спитав я.

Він подивився на мене зі зневагою, як завжди, коли йому ставало соромно за людину, і сказав:

— Геку Фінне, ти хочеш сказати, що не знаєш, що таке хрестовий похід?

— Ні, — кажу я, — не знаю, і мені взагалі до цього байдуже. Досі я якось обходився без цього і був живий та здоровий. Але щойно ти мені скажеш, я дізнаюся про це, і все буде добре. Я не бачу сенсу дізнаватися щось про якісь речі та забивати собі ними голову, якщо потім у мене ніколи не буде можливості ними скористатися. Наприклад, жив собі Ленс Вільямс, який навчився говорити мовою племені чокто¹, тільки він ніколи не зустрів чокто, поки один із них не прийшов, щоб вирити йому могилу. Отже, що таке хрестовий похід? Але я можу сказати тобі одну річ, перш ніж ти почнеш: якщо для цього потрібен патент, то на ньому грошей не заробиш. Ось Білл Томпсон...

---

¹ *Плем'я чокто* — корінний народ США, що спочатку проживав на південному сході країни (нині це штати Міссісіпі, Алабама та Луїзіана).

— Патент! — каже він. — Я ще ніколи в житті не бачив такого ідіота. Хрестовий похід — це свого роду війна.

Я подумав, що він, певно, втратив глузд. Але ні, він мав дуже серйозний вигляд і вів далі цілком спокійним тоном.

— Хрестовий похід — це така війна, щоб відібрати Святу Землю¹ в язичників.

— Яку Святу Землю?

— А таку Святу Землю — вона є всього одна.

— І що ми від цього отримаємо?

— Що? Як ти не можеш зрозуміти? Вона в руках язичників, і це наш обов'язок забрати її у них.

— Як ми дозволили їм заволодіти нею?

— Ми не дозволяли їм заволодіти нею. Вона завжди була у них.

— Але тоді, Томе, вона є їхньою власністю, чи не так?

— Так, звичайно, це їхня власність. Хто сказав, що ні?

Я подумав про усе це, але, здається, зовсім не міг його зрозуміти. Я йому кажу:

— Це занадто складно для мене, Томе Соєре. Якби я володів фермою, і вона була б моя, і її захотіла б інша людина, чи була б правда на її боці...

— О, нічого ти у цій справі не тямиш, Геку Фінне. Це не ферма, це зовсім інше. Дивись на це все ось так. Вони володіють землею, просто землею, і це все, чим вони володіють; але це були наші люди, євреї та християни, які зробили її святою, і тому вони не мають ніякого права бути там і оскверняти її. Це такий сором, і ми не повин-

---

¹ *Свята Земля* — у цьому контексті мається на увазі Палестина.

ні терпіти цього більше ані хвилини. Ми повинні виступити проти них і забрати її у них.

— Мені здається, що це найзаплутаніша річ, про яку коли-небудь чув! Так ось, якби я мав ферму, а інша людина...

— Хіба я не сказав тобі, що це не має жодного відношення до фермерства? Фермерство — це бізнес, просто звичайний бізнес з низьким рівнем доходу: це все, що можна сказати про нього. А ця справа є вищою за це, вона релігійна і полягає в зовсім іншому.

— Невже це релігійно йти та відбирати землю у людей, які нею володіють?

— Звичайно. Так завжди вважалося.

Тут Джим похитав головою та мовив:

— Масо Томе, я вважаю, що тут десь є помилка... Я сам релігійний і знаю багато релігійних людей, але я не зустрічав жодного, хто б поводився так, як ви говорите.

Від цього Том розчервонівся й сказав:

— Ну, досить, мені вже погано від такого жахливого невігластва! Якби хтось із вас читав що-небудь про історію, то знав би, що і Річард Левове Серце¹, і Папа Римський, і Готфрід Буйонський², і багато інших найбільш благородних і найбільш набожних людей у світі понад двісті років били та різали язичників й намагалися відібрати у них землю, вони весь час плавали по шию

---

¹ *Річард Левове Серце* (1157—1199) — легендарний англійський король, один з лідерів Третього хрестового походу.

² *Готфрід Буйонський* (або Готфрід Бульйонський чи Годфруа де Бульон) (1060—1100) — французький дворянин і один із головних лідерів Першого хрестового походу.

у крові, аж раптом знайшлася в глушині штату Міссурі¹ пара дуболобих сільських віслюків, які гадають, що знають більше про те, хто правий, а хто неправий, аніж усі ті видатні люди! Оце так зухвалість!

Що ж, звісно, це пролило на справу більше світла, і ми з Джимом почувалися доволі дуболобими та неосвіченими і хотіли не бути такими довбнями. Я не міг нічого сказати, і Джим теж деякий час нічого не казав; а потім мовив:

— Що ж, тоді я вважаю, що все гаразд; тому що вони просто про це не знають, оскільки є нерозумними людьми, як і ми, щоб це все зрозуміти. Та якщо це наш обов'язок, ми повинні взятися за нього і виконати його, як зможемо. Водночас мені так само шкода язичників, як і вам, масо Томе. Дуже важко вбивати людей, якщо ви їх не знаєте і вони не заподіяли вам ніякої шкоди. Ось у чому справа, бачите. Якби ми прийшли до них — ми втрюх — і сказали б їм, що ми голодні, і попросили щось поїсти, то, можливо, вони такі самі, як і інші люди, як ви гадаєте? Точно знаю, що вони б нагодували нас, а тоді...

— Що тоді?

— А тоді, масо Томе, я думаю, що ніц у нас не вийде. Це все марно, ми не можемо вбивати незнайомих людей, які нам нічим не зашкодили, поки ми не потренуємося — я це прекрасно знаю, масо Томе. Справді, я знаю це дуже добре. Але якщо ми візьмемо сокиру чи дві — ви, я і Гек — і сьогодні ввечері переправимося через річку, коли місяць сховається, і вб'ємо цю хвору родину, що живе біля Снай, і спалимо їхній будинок...

---

¹ *Міссурі* — штат у центральній частині США, де жив Том Соєр та його друзі.

ЗМІСТ

ТОМ СОЕР ЗА КОРДОНОМ

<i>Розділ 1. Том шукає нових пригод</i>	5
<i>Розділ 2. Підйом повітряної кулі</i>	17
<i>Розділ 3. Пояснення Тома</i>	26
<i>Розділ 4. Шторм</i>	36
<i>Розділ 5. Земля</i>	41
<i>Розділ 6. Караван</i>	51
<i>Розділ 7. Том висловлює свою повагу блосі</i>	58
<i>Розділ 8. Зникле озеро</i>	67
<i>Розділ 9. Том розмірковує про пустелю</i>	81
<i>Розділ 10. Пагорб скарбів</i>	90
<i>Розділ 11. Піщана буря</i>	99
<i>Розділ 12. Джим витримує осаду</i>	112
<i>Розділ 13. Джим вирушає за люлькою Тома</i>	124

ТОМ СОЕР — ДЕТЕКТИВ

<i>Розділ 1. Запрошення для Тома і Гека</i>	137
<i>Розділ 2. Джейк Данлеп</i>	143
<i>Розділ 3. Крадіжка діамантів</i>	150
<i>Розділ 4. Троє сплячих</i>	157
<i>Розділ 5. Трагедія у гаю</i>	163
<i>Розділ 6. Як дістати діаманти</i>	167
<i>Розділ 7. Нічне спостереження</i>	174
<i>Розділ 8. Розмови з привидам</i>	179
<i>Розділ 9. Пошуки Юпітера Данлепа</i>	186
<i>Розділ 10. Арешт дядька Сайласа</i>	193
<i>Розділ 11. Том Соєр знаходить убивць</i>	197